

LBRIS

We know
books

ALEXANDRU LAPEDATU

SCRIERI DESPRE
CUZA VODĂ

 COLECTIA
ISTORIE CONTEMPORANĂ

CUPRINS

STUDIUL INTRODUCȚIV DE IOAȘ BOLOVAȘ	7
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI.....	49
VIAȚA POLITICĂ INTERNĂ A PRINCIPATELOR UNITE SUB ALEXANDRU IOAN CUZA (1859–1866).....	51
ÎNȚRE CUZA VODĂ ȘI COSTACHE NEGRI	87
AUSTRIA ȘI LOVITURA DE STAT DE LA 2/14 MAI 1864	107
AUSTRIA ȘI REFORMA AGRARĂ DIN 1864.....	171
ÎN CHESTIUNEA DIZGRAȚIERII LUI M. KOGĂLNICEANU DE CĂTRE CUZA VODĂ.....	197
PRELUDIILE CĂDERII LUI CUZA VODĂ.....	215
11 FEBRUARIE 1866 ÎN PERSPECTIVA ISTORICĂ A TREI SFERTURI DE VEAC.....	247
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	271
INDICE DE NUME PROPRII ȘI NUME COMUNE.....	275

STUDIU INTRODUCATIV

CONSIDERAȚII GENERALE

Istoriografia românească post-1989 a abandonat, în bună parte, subiectele clasice de istorie națională, tratate, după unii, excesiv de mult și, pe alocuri, într-o manieră ideologizantă în perioada regimului comunist. Prea puține monografii închinatelor unor evenimente majore din istorie sau personalităților care au marcat destinul românilor de-a lungul secolelor au mai fost realizate în ultimele două-trei decenii. Aceasta nu înseamnă că atari subiecte au dispărut total din producția istoriografică românească, ele fiind abordate mai ales din perspectiva metodologiilor novatoare care au pătruns și la noi după 1990. Din fericire, marile colecții de documente privind istoria României au continuat să apară, grație institutelor de istorie ale Academiei Române din București, Cluj-Napoca și Iași.

În primăvara acestui an – 2023, comemorăm un secol și jumătate de la trecerea la cele veșnice a lui Alexandru Ioan Cuza (n. 20 martie 1820, Bârlad – d. 15 mai 1873, Heidelberg, Germania), prilej cu care este mai mult decât binevenită o radiografiere a faptelor de la 1859 și a domniei lui Cuza. Lucrările mai vechi, recitite printr-o altă grilă interpretativă, dar și cercetările recente pot surprinde nuanțe care fie au fost ocluate din varii motive, fie au fost distorsionate sub presiunea ideologicului ori a emoției ce i-a dominat atât pe contemporani, cât și pe urmași. Iată de ce am acceptat imediat provocarea lansată de dascălul meu din facultate, prof. univ. dr. Vasile Pușcaș, membru corespondent al Academiei Române, și de poetul Vasile George Dâncu, directorul Editurii Școala Ardeleană, de a realiza o

antologie de texte despre Alexandru Ioan Cuza, scrise de ilustrul istoric Alexandru Lapedatu, fost profesor al Universității clujene și fondator (codirector) al Institutului de Istorie Națională, instituție a cărei tradiție istoriografică este continuată azi de Institutul de Istorie „George Barițiu” din cadrul Academiei Române.

Demersul nostru restitativ se dorește, pe de o parte, o readucere în actualitate a unor studii temeinice semnate de Alexandru Lapedatu, pe de altă parte, un omagiu pe care Transilvania îl aduce memoriei Domnului Unirii. Într-o lume în care predomină tendința de dezintegrare statală, de contestare a ordinii geopolitice existente, în care solidaritățile sunt fie distorsionate prin manipulare subtilă, fie înlocuite de individualisme mascate sub lozinca regionalismului și izolării, recursul la modelele unificatoare și coagulative de energii pozitive din trecutul nostru nu foarte îndepărtat poate constitui un refugiu potrivit pentru toți cei care mai cred în existența și valorile statului național. În acest context, abordarea de către un istoric ardelean precum Alexandru Lapedatu a atâtor teme de istorie a românilor din spațiul extracarpatic devine cu adevărat exemplară și demnă de a fi pilduitoare pentru nevoia de solidarizare din prezent și mai ales din viitor.

ALEXANDRU IOAN CUZA: LUMINI ȘI UMBRE

Alexandru Ioan Cuza rămâne, fără îndoială, una dintre personalitățile eclatante ale istoriei românilor din secolul al XIX-lea. Iubit și urât, deopotrivă, adulat și contestat în timpul domniei și al vieții sale, dar și de posteritate, Domnul Unirii a știut să se ridice deasupra vremurilor și să influențeze decisiv evoluția istorică a românilor, anul 1859 fiind considerat, pe bună dreptate, *actul de naștere al României moderne*.

Cele mai recente evaluări istoriografice demonstrează din plin acest caracter ambivalent al receptării și memoriei Domnului Unirii, așa cum relevă, cu multă obiectivitate, studiile publicate de Dumitru Vitcu, Paul E. Michelson, Silvana Rachieru, Mircea-Cristian Ghenghea și Andi Mihalache (în vol. *160 de ani de la Unirea Principatelor. Oameni, fapte și idei din domnia lui Alexandru Ioan Cuza*, editori: Petronel Zahariuc, Adrian-Bogdan Ceobanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2020). Cuza și problematica Unirii Principatelor nu fac excepție de la tendințele enunțate, la început de dezvoltare, ale istoriografiei românești contemporane, practic, după 1989, nemaifiind elaborate monografiile de genul celor realizate, bunăoară, de D. Bolintineanu, A.D. Xenopol, C.C. Giurescu sau Dan Berindei. Oricum, inventarierea și analiza lucrărilor despre Domnul Unirii, despre contextul internațional și modul de realizare a unității naționale relevă aspecte interesante de istoria istoriografiei¹.

Unirea Principatelor realizată prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, la 5 ianuarie 1859, ca Domn al Moldovei, apoi la 24 ianuarie, ca Domn al Țării Românești, a însemnat prima mare realizare din proiectul politic pașoptist. Dubla alegere a lui Cuza a fost posibilă ca urmare a lipsei de precizie a Convenției de la Paris din august 1858, dată de cele șapte Mari Puteri, document cu caracter constituțional, care nu interzicea explicit alegerea aceleiași persoane ca domnitor în cele două principate. În consecință, membrii *partidei naționale* din Țara Românească au mobilizat mulțimile din București și i-au intimidat pe conservatorii munteni care aveau altă opțiune decât Domnul

---

¹ Pentru o analiză, clasificare și monitorizare a acestei producții istoriografice referitoare la Cuza, a se vedea studiul lui Dan Prodan, „Etapile Bibliografiei binomiale *Alexandru Ioan Cuza – Unirea din 1859*”, Partea I în *Acta Moldaviae Septentrionalis*, VII–VIII, 2008–2009, pp. 157–167, Partea a II-a în *Acta Moldaviae Septentrionalis*, IX, 2010, pp. 146–187 și Partea a III-a tot în *Acta Moldaviae Septentrionalis*, X, 2011, pp. 112–142.

ales recent de către moldoveni, Cuza fiind ales și la București cu unanimitatea voturilor celor prezenți, demonstrând astfel maturitatea politică a elitelor românilor prin soluția inteligentă și curajoasă care a pus Europa în fața „faptului împlinit”. I.C. Brătianu declara, în anul 1883, în legătură cu momentul dublei alegeri: „Mi-aduc aminte când am ales pe Cuza Domn, că nu numai națiunile cele mai tinere, dar chiar Englitera a rămas înmărmurită de abilitatea noastră politică, că am putut să înlăturăm un tratat impus de Europa întregă”².

Nu este, aici și acum, intenția noastră de a face bilanțul realizărilor și neîmplinirilor lui Cuza. Ar fi nevoie de mai mult spațiu și timp. O minimalistă trecere în revistă a acestora se impune însă, pentru a încadra mai bine textele lui Alexandru Lapedatu. După ce, prin diplomație și cu demnitate, a obținut recunoașterea dublei sale alegeri din partea celor șapte Mari Puteri, Cuza s-a concentrat pe centralizarea administrativă a celor două țări, pentru a realiza Unirea deplină, proces început cu câteva decenii înainte, prin impunerea Regulamentelor Organice. Capitala a fost stabilită la București, unde a început să funcționeze un singur guvern și un singur parlament (care și-a deschis lucrările, simbolic, în ziua de 24 ianuarie 1862), iar oficial, țara s-a numit *România*, în pofida faptului că Imperiul Otoman a refuzat să recunoască noua denumire a Statului român³.

Una dintre prioritățile lui Cuza, imediat după alegerea sa ca Domn al ambelor principate, a fost unificarea armatei și apoi modernizarea acesteia. Trebuia pregătit din timp al doilea deziderat major al programului politic pașoptist, obținerea independenței de stat a României. Tabăra militară convocată la Florești, unde s-au adunat circa

---

² Gheorghe Iacob, „Românii în perioada edificării statelor naționale (1859–1918)”, în *Marea istorie ilustrată a României și a Republicii Moldova*, ediție revizuită și actualizată, coordonatori: Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, Editura Litera, București – Chișinău, 2018, p. 454.

³ *Ibidem*, p. 455.

12.000 de oșteni munteni și moldoveni (din toate armele: infanterie, cavalerie, artilerie), a fost pusă sub comanda generalului moldovean Constantin Milicescu. Doctorul Carol Davila a fost numit la conducerea serviciului sanitar militar, s-a instituit Statul Major general unic, au fost unificate instrucția, intendența și administrația, iar generalul Ioan Emanoil Florescu a fost numit ministru de Război în ambele principate⁴.

Prima mare reformă structurală a fost *secularizarea averilor mănăstirești* prin legea din decembrie 1863, în urma căreia circa un sfert din teritoriul țării intra în patrimoniul statului român, afectând interesele economice ale unor Mari Puteri (Rusia, Imperiul Otoman etc.). Deoarece mare parte a acestor averi aparținea mănăstirilor închinatelor unor patriarhii sau mănăstiri din Grecia și din Orientul Apropiat, prin această reformă, Cuza și apropiații săi (între care Mihail Kogălniceanu, care era și premier) au vrut să transmită Porții și celorlalte Mari Puteri dorința de independență a statului român.

A doua mare reformă cu caracter economic a fost cea *agrară*, în august 1864, fiind promulgată *Legea rurală*, prin care au fost împroprietărite peste 500.000 de familii, cu circa două milioane de hectare. Cu toate imperfecțiunile ei, reforma agrară a avut un mare ecou în rândul țăranilor și a pus bazele economiei capitaliste în agricultura României⁵.

Alte reforme cu caracter economic-administrativ au fost: *Legea Curții de Conturi*, *Legea Camerelor de Comerț*, *Legea contabilității publice*, *Legea introducerii sistemului de măsuri și greutăți metrice*, *Legea comunală*, *Legea consiliilor județene*, *Legea privind exproprierea pentru cauze de utilitate publică* etc.

Învățământul nu putea lipsi din activitatea reformatoare a lui Cuza, iar în decembrie 1864, a fost promulgată *Legea asupra instrucțiunii publice*, prin care se decreta că învățământul primar de patru

⁴ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Științifică, București, 1966, pp. 92–93.

⁵ Gheorghe Iacob, *op. cit.*, p. 456.

ani este obligatoriu și gratuit, cel secundar având șapte ani și cel universitar, trei ani. În octombrie 1860, s-a întemeiat Universitatea din Iași, iar în iulie 1864, Universitatea din București, apoi au mai fost înființate conservatoarele din Iași și București, școli normale și mai multe gimnazii în principalele orașe ale țării.

În materie de *justiție* au fost promulgate *Codul penal* și *Codul civil* (ambele având ca modele codul napoleonian și cele prusac și italian) etc.⁶

Așa cum se cunoaște, Alexandru Ioan Cuza a fost obligat să abdice la 11 februarie 1866, pentru a face loc unui principe străin pe tronul României. Contemporanii, dar și istoricii de mai târziu au denumit înlocuirea lui Cuza cu un prinț străin fie „revoluție”, fie „trădare națională”, polemica perpetuându-se până în prezent. Cauzele detronării Domnului Unirii sunt multiple, atât obiective, cât și subiective, constituindu-se în adevărate pete negre, umbre întunecate ale unei domnii care a pus totuși temelia statului român modern. Îndepărtarea, la sfârșitul lunii ianuarie a anului 1865, a lui Mihail Kogălniceanu din fruntea guvernului ca urmare a jocurilor de culise făcute de fostul premier Nicolae Kretzulescu, parțial și de Arthur Baligot de Beyne, șeful de cabinet al lui Cuza, precum și de alți inamici, l-a vulnerabilizat pe Domn. Camarila din jurul său, între care se remarcă belgianul Cezar Librecht, directorul general al Poștelor și Telegrafului, a contribuit din plin la subminarea autorității și a imaginii oneste a lui Cuza, deoarece membrii ei s-au îmbogățit rapid. În afară de Librecht, din camarila care s-a constituit pe lângă Domn, exploatându-i anumite slăbiciuni, au mai făcut parte rudele Domnitorului, Nicolae Docan și Grigore Cozadini, Baligot de Beyne, prefectul poliției Capitalei, M. Marghiloman, Al. Cantacuzino, Iancu Alecsandri, Nicolae Pisoski ș.a.⁷ Opoziția politică, deopotrivă liberali

---

⁶ *Ibidem*, pp. 456–457.

⁷ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 355 sqq.

LIBRIS | We know books

și conservatori de diverse nuanțe, devenea tot mai nemulțumită de tendințele autoritare ale Domnului, acuzându-l că dorește să instauraze o dinastie proprie în fruntea României. Constituirea „monstruoasei coaliții” a favorizat coagularea principalelor forțe politice interne, iar Cuza a început să piardă și sprijinul extern, în special al lui Napoleon al III-lea⁸. Cum Alexandru Ioan Cuza nu a avut copii de la soția sa Elena, el a întreținut relații amoroase cu alte femei, însă comportamentul lui imoral nu a trecut fără să fie sancționat de către o bună parte a societății românești din epocă. În noaptea în care Cuza a abdicat, amanta lui fidelă, Maria Obrenovici a fost găsită în palat, unele surse plasând-o chiar în dormitorul Domnului atunci când complotiștii au intrat să-i ceară semnarea abdicării.

În acest context, problema prințului străin a revenit, cu acuitate, la ordinea zilei, considerându-se că era necesară retragerea lui Cuza după desăvârșirea deplinei Uniri, pentru ca Domnul străin să poată împlini al doilea mare obiectiv politic, proiect gândit încă din timpul Revoluției de la 1848: *independența*. Astfel, având sentimentul datoriei împlinite, Cuza declara, la 5/17 decembrie 1865, în Mesajul de deschidere a Camerei că nu se cramponează de putere: „Fie în capul țării, fie alături de D-voastră, eu voi fi totdeauna cu țara și pentru țară, fără altă țintă decât voința națională și marile interese ale României. Eu voiesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedicare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui”⁹. De altfel, Cuza n-a încercat și nici n-a acceptat vreodată să își redobândească tronul sau de a se reîntoarce în țară, nici măcar atunci când țărani l-au ales deputat la Colegiul IV. A fost însă extrem de afectat că armata,

---

⁸ Vasile Russu, „«Monstruoasa coaliție» și detronarea lui Cuza”, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, coord.: Leonid Boicu, Gheorghe Platon, Alexandru Zub, Editura Junimea, Iași, 1973, p. 542.

⁹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 351.

pentru care făcuse mari eforturi organizatorice, a participat prin mulții săi reprezentanți la actul din 11 februarie 1866, spunându-i dezamăgit Doamnei Elena că „armata, scumpa mea armată, n-aș fi voit s-o văd călcându-și jurământul de credință”.

În doar șapte ani de domnie, Cuza a reușit, printr-o formidabilă voință politică, dublată de o deosebită clarviziune asupra necesităților țării, să pună bazele constituționale și economice ale României moderne¹⁰, numele său putând fi alăturat, fără niciun dubiu, celor ale lui Cavour și Bismarck, care au pus bazele statelor italian, respectiv german. La plecarea din țară, Domnul Unirii a mai făcut un gest minor, dar simbolic, reprezentativ pentru onestitatea și spiritul său responsabil. Și-a adus aminte că, înainte de detronare, i se plătise salariul pe toată luna februarie, astfel că și-a trimis aghiotantul să înapoieze guvernului leafa, păstrându-și numai suma convenită pentru 11 zile de muncă! În concluzie, așa cum bine sublinia Mihail Kogălniceanu în discursul pe care l-a susținut cu prilejul ceremoniei funerare de la Ruginoasa, în 1872, „nu greșelile lui l-au răsturnat, ci faptele lui mari...”¹¹.

ALEXANDRU LAPEDATU: SAVANT ȘI PATRIOT LUMINAT

Despre unul dintre cei mai mari istorici români ai secolului XX există o pleoră de cărți și articole, încât ne-ar fi foarte greu să mai aducem ceva inedit referitor la viața și activitatea acestuia. Fără îndoială, dincolo de celelalte lucrări, bibliografii și ediții realizate de Ioachim Crăciun, acad. Cămil Mureșanu, acad. Nicolae Edroiu, dr. Veronica Turcuș ș.a., Ioan Opriș rămâne cel mai prolific exeget și editor al operei lui Alexandru Lapedatu. Domnia Sa a adus cea mai consistentă

¹⁰ A se vedea, mai recent, la Gheorghe Iacob, *România de la 1859 la 1939. Împliniri și limite ale modernizării*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2021.

¹¹ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 443.

contribuție la reintroducerea în circuitul istoriografic a operei lui Alexandru Lapedatu și Ion Lapedatu¹². Profesorul Ioan Opreș a început înainte de 1989 și a continuat, cu multă râvnă, și în ultimele trei decenii, să-i publice memoriile, amintirile, lucrările istoriografice rămase ca pildă de acribie etc.

În cele ce urmează, recurgem la trei dintre cele mai recente lucrări care prezintă succint personalitatea și contribuțiile istoriografice ale lui Alexandru Lapedatu (n. 14 septembrie 1876, Cernatul Săcelelor, jud. Brașov – m. 30 august 1950, închisoarea Sighet, jud. Maramureș), pentru a-l introduce publicului mai puțin avizat pe istoricul brașovean. Aceste fișe sintetice și echilibrate din perspectivă axiologic-metodologică sunt semnate de acad. Dorina N. Rusu, dr. Ovidiu Buruiană și, respectiv, dr. Veronica Turcuș și dr. Mircea-Gheorghe Abrudan, ele fiind și sursa următoarelor date biografice din paginile care conturează mai departe personalitatea lui Alexandru Lapedatu¹³.

¹² Ioan Opreș, Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii la Alexandru Lapedatu, *Scriseri alese, articole, cuvântări, amintiri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985; Ioan Opreș, *Alexandru Lapedatu în cultura românească (contribuții la cunoașterea vieții politice și culturale românești în perioada 1918–1947)*, Editura Științifică, București, 1996; Alexandru Lapedatu, *Amintiri*, ediție îngrijită, prefață și notă asupra ediției: Ioan Opreș, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 2015; Ioan Opreș, *Alexandru Lapedatu și contemporanii săi*, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 1997; *Idem, Gemenii Lapedatu. Istorie și finanțe*, Editura Oscar Print, București, 2016; Ion I. Lapedatu, *De la Sibiu la Alba Iulia (1916–1918)*, postfață de Ioan Opreș, Editura Oscar Print, București, 2021, precum și foarte multe studii, articole în reviste de specialitate și volume colective.

¹³ Dorina N. Rusu, Marius Porumb, Stelian Mândruț, *Membrii Academiei Române din Transilvania (1866–2016). Dicționar*, Editura Academiei Române – Editura Mega, București – Cluj-Napoca, 2016, pp. 173–174; *O enciclopedie a Marii Unirii*, coord.: Ioan Bolovan, Gheorghe Iacob, Gheorghe Cojocaru, Editura Institutului Cultural Român, București, 2018, pp. 530–532; *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, vol. III, coord.: Victor Spinei, Dorina N. Rusu, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2021, pp. 4–5.